

De Langste Week

NICK PAGE

DE
LANGSTE
WEEK

Wat er werkelijk
gebeurde in de
lijdensweek

Gewoonlijk schrijven wij conform de spellingregels de woorden Jood en Joods indien ze verwijzen naar het volk met een hoofdletter, en indien verwijzend naar de godsdienst met een kleine letter. Omdat dit in dit boek tot verwarring kan leiden voor de lezers hebben we de keuze gemaakt consequent een kleine letter te gebruiken. Gezien de hoeveelheid namen vinden we een overdadig gebruik van hoofdletters niet wenselijk.

DE LANGSTE WEEK

Originally published in Great Britain

under the title *The Longest Week*

Copyright © 2009 by Nick Page

Oorspronkelijke uitgever: Hodder & Stoughton

Copyright © 2014 Nederlandse uitgave: Uitgeverij Gideon

Auteur: Nick Page

Vertaling: Ralph van der Aa

Redactie: Monica van Bezooijen

Omslagontwerp: Studio Vrolijk

Typografie: Iddo Hoekstra

Jaar van uitgave: maart 2014

Uitgave: Gideon, Hoornaar, Nederland

ISBN 978-90-5999-018-0

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een databank, of doorgegeven in welke vorm of op welke wijze dan ook – elektronisch, mechanisch, gekopieerd, gescand of op enige andere wijze – behalve voor korte citaten in recensies of artikelen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No portion of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means – electronic, mechanical, photocopy, recording, scanning, or other – except for brief quotations in critical reviews or articles, without the prior written permission of the publisher.

Inhoud

Inleiding	11
1. Voorschokken: winter 32 – lente 33	19
2. De avond ervoor – zaterdag 28 maart	55
3. Dag één: de intocht – zondag 29 maart	65
4. Dag twee: de tempel – maandag 30 maart	103
5. Dag drie: de eindtijd – dinsdag 31 maart	135
6. Dag vier: de samenzwering en de olie – woensdag 1 april	163
7. Dag vijf: de arrestatie – donderdag 2 april	177
8. Dag zes: de terechtstelling – vrijdag 3 april	205
9. Dag zeven: de stilte – zaterdag 4 april	295
10. Dag acht: de terugkeer – zondag 5 april	299
11. Naschokken: het jaar 33 en de jaren erna	313
Noten	321
Bibliografie	349

Het verleden is niet dood. Het is niet eens voorbij.

William Faulkner, *Requiem voor een non*

Let op, ik drijf demonen uit en vandaag en morgen genees ik mensen, en op de derde dag bereik ik de voltooiing. Maar ik moet vandaag en morgen en de volgende dag op weg blijven, want het gaat niet aan dat een profeet omkomt buiten Jeruzalem.

Lucas 13:32-33

Op vrijdag 3 april van het jaar 33 werd Jozua ben Jozef – die gewoonlijk Jozua van Nazaret werd genoemd – terechtgesteld.

Hij was slechts zes dagen eerder in Jeruzalem aangekomen, vanaf de Olijfberg, gevolgd door een grote groep mensen. In de dagen daarna werd er in de hele stad over hem geroddeld en geruzied: hij had voor opschudding gezorgd in de tempel. Hij was er voorstander van dat mensen geen belastingen betaalden, hij had de reinheidswetten van de tempel getrotseerd en hij had de autoriteiten scherp bekritiseerd – zowel de joodse als de Romeinse. Uiteindelijk was hij verraden door één van zijn eigen volgelingen, berecht door de plaatselijke aristocratie en overgeleverd aan de Romeinse bezettingsmacht. Na wat politiek getouwtrek tussen verschillende machtige groepen en individuen waren de Romeinen bereid hem terecht te stellen. Hun soldaten – hulptroepen uit Samaria – sloegen hem zo hard dat de dood aan het kruis sneller dan gewoonlijk zijn intrede deed. Een rijke sympathisant vroeg de Romeinen toestemming hem te begraven, en zijn lichaam werd haastig ter aarde besteld om te voldoen aan de plaatselijke religieuze wetten.

De zoveelste onruststoker uit Galilea. De zoveelste zogenaamde Messias. De zoveelste voetnoot in de politieke geschiedenis van het Romeinse Rijk. Niet meer dan een routineuze executie in een buitengebied van het imperium.

Niets bijzonders dus.

Inleiding

Dit is het verhaal van de laatste week uit het leven van Jezus.

Het is geen boek over theologie (al kun je het één niet zomaar van het ander scheiden). Het is geen boek over spiritualiteit (al geloof ik wel dat het geestelijke impact heeft). Het is geen fictie (al wordt je fantasie meer dan eens geprikkeld). Het is geen boek over esoterische complottheorieën (al komt er wel een samenzwering in voor). Het is een geschiedenisboek. Een boek over wat we weten van het leven van Jezus en van de tijd waarin dat leven zich afspeelde, en hoe dat ons kan helpen de verhalen te begrijpen. Het is een boek over de stad en de mensen, de tijd en de plaats waar alles zich afspeelde – een boek over een week die de wereld volledig heeft veranderd.

Sommige lezers glimlachen wellicht cynisch bij de gedachte dat dit verhaal ‘geschiedenis’ wordt genoemd. Tegenwoordig hoor je alom dat het hele verhaal een mythe of metafoor is, dat de personages verzonnen zijn, dat het allemaal pure symboliek is. Geschiedenis? Onmogelijk. Vergeet het maar. Spreek liever over een verhaal.

De waarheid is echter dat er echte, historische feiten zijn die onderzocht kunnen worden. De straten van dit verhaal zijn geplaveid met de werkelijkheid. De mensen die in deze straten lopen, zijn historische personages die echt hebben bestaan, die hebben geleefd, geademd, gewerkt en gezweet, die deel uitmaakten van een maatschappij waarover veel bekend is. En wanneer we ons in de geschiedenis verdiepen, wanneer we de laagjes vernis in de vorm van vrome heiligenverering en theologische interpretatie erafhalen, ontdekken we een verhaal dat, niet alleen geestelijk betekenis heeft, maar ook gekenmerkt wordt door echte, menselijke harts-

tochten. Dit is een verhaal over angst en woede, geweldloos verzet en grof geweld van de overheid. Het is een verhaal over het uitschot en de machthebbers, over processies en parfum, over feesten en festivals, over dood en duisternis, en uiteindelijk is het een verhaal over overwinning. Dit verhaal is niet echt wat we ervan verwachten. Toen ik begon te werken aan dit boek, dacht ik een rondleiding te gaan geven door een stad die ik goed kende, maar ik kwam erachter dat er steegjes en zijstraten waren die ik nooit had verkend, brede straten en pleinen waarvan ik niet eens wist dat ze bestonden. Het is een duisterder, complexer verhaal dan we ons realiseren. Een verhaal over politiek en bedrog, over verraad en gekonkel, over bijzondere, wereldschokkende gebeurtenissen, over ogenschijnlijk falen en verbluffende triomf.

Deze dingen doen ertoe. Want als je niet weet wat er werkelijk gebeurd is, ben je overgeleverd aan de verzinsels van anderen. Als we niet proberen de cultuur van die tijd te begrijpen – en dat geldt zowel voor christenen als niet-christenen – en te ontdekken wat er werkelijk is gebeurd, vullen andere mensen het voor ons in. En ze zullen dit verhaal op veel manieren gebruiken om veel verschillende dingen te beweren. Ze zullen Jezus dingen laten zeggen die hij nooit gezegd kan hebben. Ze zullen hem dingen laten bemachtigen die hij nooit zou hebben gewild. Ze zullen het verhaal gebruiken om televisiekijkers geld uit de zak te kloppen, om machtsposities te rechtvaardigen, om theorieën over het einde van de wereld aan de man te brengen. Ze zullen het verdraaien om racisme en onverdraagzaamheid te rechtvaardigen. En ze zullen dit verhaal – het allermooiste verhaal ooit over geweldloze liefde – gebruiken om gewelddadige daden van ongekeerde omvang te rechtvaardigen.

Ja, deze dingen doen ertoe.

Van uur tot uur

Het hervertellen van het verhaal is natuurlijk niet alleen een kwestie van puur historische feiten. Geen enkele geschiedenis – in elk geval geen enkele geschiedenis die het waard is om gelezen te worden –

draait alleen om feiten. Zelfs ogenschijnlijk ‘feitelijke’ informatiebronnen als archeologie en muntkunde moeten geïnterpreteerd worden. We moeten niet alleen de feiten kennen, we moeten er ook over nadenken, ermee ‘spelen’, ze overdenken, er nieuwe mogelijkheden en patronen in vinden. Kortom: we hebben onze *fantasie* nodig.

Zelf heb ik in dit boek mijn fantasie gebruikt – en veel wetenschappers zullen me dat bijzonder kwalijk nemen – door te suggereren op welke dagen, en zelfs op welke tijdstippen, deze gebeurtenissen zouden kunnen hebben plaatsgevonden.

Ik geef toe dat dit speculatief is, maar ik denk dat het helpt de week aanschouwelijk te maken, te laten zien hoe de druk tot vrijdagmorgen steeds verder toeneemt, totdat alles tot een climax komt in een plotselinge, hevige uitbarsting van activiteiten.¹ Deze chronologie is gebaseerd op de dagen en tijdstippen die in de evangeliën worden genoemd. Uiteindelijk maakt het niet uit of Jezus om zes uur of om halfzeven naar Pilatus werd gebracht. Specifieke tijdstippen kunnen echter wel helpen als we nadenken over het tijdsbestek waarbinnen de gebeurtenissen plaatsvonden. We kunnen ons er dan iets bij voorstellen – en dat brengt de werkelijke betekenis een stuk dichterbij.

Maar dit is volgens mij niet de enige rol die fantasie kan spelen. Als we ons een voorstelling kunnen maken van het historische ‘landschap’, helpt dat ons er op andere manieren tegenaan te kijken. Om parallele ervaringen te hebben, ook al zijn het ervaringen uit een andere tijd en van andere mensen. Ik zal niet alleen gebruikmaken van informatie uit Romeins Palestina, maar ook uit middeleeuws Saoedi-Arabië, Victoriaans Dublin, het door de nazi’s bezette Griekenland en het huidige Afrika. Ik ben me ervan bewust dat ik hiermee het risico loop dat tijden en tijdrekeningen door elkaar worden gehaald, dat gevoelens en opvattingen uit latere tijden anachronistisch worden geprojecteerd op mensen die er in hun eigen tijd helemaal niet zo over dachten. Maar het brengt ook risico’s met zich mee als je het verhaal van de Langste Week ziet als iets wat niet meer is terug te halen, iets wat lang geleden is gebeurd en wat voor ons geen betekenis meer heeft.

De bronnen

Fantasia dus. En moderne parallellen en andere ervaringen. Maar onze belangrijkste informatiebronnen zijn absoluut historisch en komen helemaal (of min of meer) uit de tijd waarin de gebeurtenissen zich afspeelden.

Er bestaan geen officiële Romeinse of joodse bronnen waarin de berechting en terechtstelling van Jezus wordt vermeld. Justinus de Martelaar verwijst naar officiële verslagen – de Handelingen van Pilatus – maar die zijn al lang geleden verloren gegaan.² De Romeinse historicus Tacitus, die schreef rond het jaar 100, beschrijft hoe Christus ‘de ultieme straf die tijdens het bewind van Tiberius werd toegepast onderging, door toedoen van één onzer procuratoren, Pontius Pilatus (...)’. Het zou heel goed kunnen dat hij deze informatie uit officiële Romeinse bronnen heeft.³

Door het ontbreken van officiële documenten, zijn de evangeliën zelf de primaire en belangrijkste bronnen.

De vier evangeliën – Matteüs, Marcus, Lucas en Johannes – zijn ergens tussen de jaren 65 en 80 geschreven. Sommige theologen dateren ze iets vroeger, andere iets later. De eerste drie evangeliën – Matteüs, Marcus en Lucas – worden de synoptische evangeliën genoemd, omdat ze in grote lijnen hetzelfde verloop hebben en voor een groot deel hetzelfde materiaal bevatten. Van deze drie evangeliën wordt Marcus over het algemeen als het oudste gezien. Johannes is een heel ander soort evangelie. Dit boek volgt een andere chronologie, is waarschijnlijk later geschreven dan de eerste drie en heeft een heel andere stijl.

Tegenwoordig staan veel theologen afwijzend tegenover de schrijvers van de evangeliën; ze zien hun boeken meer als verzinsels dan als historische werken. De houding van de moderne kritische wetenschap tegenover deze boeken is volgens mij ronduit koloniaal te noemen, aangezien de schrijvers, en zelfs de vroege kerk, worden neergezet als goedbedoelende maar in wezen goedgelovige en onwetende inboorlingen. *‘Niet dat ze niet intelligent waren, natuúrlijk wel. Ze deden hun best. Maar wij weten gewoon beter.’*

De evangeliën zelf zijn niet objectief – en dat beweren de auteurs ook nergens. Lucas schreef zijn verhaal om zijn Romeinse weldoener, Theofilus ‘te overtuigen van de betrouwbaarheid van de zaken waarin u onderricht bent’ (Lucas 1:4). Maar wanneer het om historische details gaat, hebben ze het voordeel dat zowel de schrijvers als hun lezers leefden in de tijd waarin de gebeurtenissen zich afspeelden. Ze maakten deel uit van een cultuur die gemeenschappelijk kenmerken had, of je nu in Jeruzalem of in Rome was. Ze wisten meer dan wij over de wereld waarin zij leefden. Dus in geval van twijfel zouden zij het voordeel van de twijfel moeten krijgen, niet wij.

Dit alles wil niet zeggen dat er geen tegenstrijdigheden in de verhalen van de schrijvers staan. In de evangeliën vinden sommige gebeurtenissen in een verschillende volgorde plaats. Marcus dateert de ‘reiniging’ van de tempel op de dag nadat Jezus in Jeruzalem is aangekomen; Matteüs en Lucas lijken te suggereren dat beide gebeurtenissen op dezelfde dag plaatsvonden. In het ene evangelie staan gebeurtenissen beschreven waarover in een ander evangelie met geen woord wordt gerept. In Johannes staan lange toespraken van Jezus die nergens anders voorkomen. Maar ondanks deze verschillen geven de evangeliën een verslag weer dat over het algemeen samenhangend en overtuigend is.

De evangeliën zijn dus onze primaire getuigen, maar er zijn nog andere bronnen waar ik uitvoerig gebruik van zal maken.

In de brieven van Paulus staan beschrijvingen van zowel de kruisiging als de opstanding die zelfs nog ouder zijn dan de evangeliën. Paulus brengt Jezus’ verhoor door Pontius Pilatus ter sprake (1 Timoteüs 6:13), alsmede het laatste avondmaal en het feit dat de ‘machthebbers’ Jezus lieten kruisigen (1 Korintiërs 2:8). Hij geeft een overlevering over het avondmaal door en noemt een aantal mensen die de opgestane Jezus hebben gezien.

Buiten de Bijbel is de belangrijkste getuige de joodse historicus Josephus, die leefde in de eerste eeuw na Christus.

Josephus was een jood die na de desastreuze opstand door de joden in 67-70 naar Rome verhuisde, en daar een geschiedenis van de oorlog en zijn joodse volk schreef. Hij voltooide zijn verslag rond

93-94. Het werk biedt een schat aan nuttige informatie over de sfeer die in die tijd in Judea heerste. Josephus woonde op de plek waar het allemaal gebeurde: hij zag hoe het er in de tempel aan toeging en was betrokken bij de politieke activiteiten van zijn tijd. Hij mag dan zo nu en dan inconsistent zijn, en hij is zonder twijfel geneigd te overdrijven over aantallen en een enorm pro-Romeinse draai aan de zaken te geven, maar als je daar doorheen prikt, zie je een echt verslag van iemand die toen leefde.⁴

Een andere joodse bron die ik zal aanhalen is de schrijver Philo, een jood die tussen circa 20 en 50 in Alexandrië leefde. Philo heeft veel literaire, theologische en filosofische werken geschreven, alsmede geschriften waarin enkele van de belangrijkste historische kwesties uit zijn tijd aan de orde komen.

Ook bestaat er een enorme hoeveelheid joodse rabbijnse literatuur – geschriften die zijn samengesteld door joodse rabbijnen. De belangrijkste daarvan is waarschijnlijk de Misjna: een reusachtige verzameling mondelinge wetgeving die in de periode tot rond 200 na Christus door de rabbi's is verzameld.

Misschien is het goed hier iets van de achtergrond te schetsen. In het jaar 67 kwamen de joden in opstand tegen de Romeinse heerschappij. Na aanvankelijke successen werd Jeruzalem met dertigduizend man door de Romeinen belegerd. Het lijden, de ziekte en de onderlinge strijd in de stad waren vreselijk. Uiteindelijk werd Jeruzalem in het jaar 70 heroverd en werd de tempel met de grond gelijk gemaakt. De joden kwamen opnieuw in opstand in 130, onder aanvoering van Sjimon Bar Kochba. Opnieuw hadden ze in eerste instantie succes, maar het Romeinse militaire apparaat bleek uiteindelijk te machtig. Na de tweede opstand werden de joden volledig uit Jeruzalem verjaagd. Ze vestigden zich elders in Judea en Galilea, met name in Tiberias aan de kust van het meer van Galilea. Daar, of daar in de buurt, werd de Misjna samengesteld.

De Misjna is dus een boek dat gestempeld is door een gevoel van verlies. De verhalen in de Misjna over offers, belastingen, raadsbijeenkomsten, feesten en diensten in de tempel schetsen een beeld

De boog van Titus, Rome. Het detail laat zien hoe Romeinse soldaten na de verwoesting van Jeruzalem in het jaar 70 oorlogsbuit meevoeren, waaronder de gouden kandelaar.

van een wereld die voorgoed verloren is gegaan. Waarschijnlijk is er daarom sprake van een bepaalde mate van weemoed en idealisering.

Het is heel goed mogelijk dat de Misjna in bepaalde gevallen niet de situatie in Jeruzalem en Judea weergeeft zoals die daadwerkelijk was, maar zoals de latere farizeese samenstellers vonden dat die had moeten zijn.⁵

Ten slotte beschikken we over de apocriefe evangeliën: christelijke geschriften die geen deel uitmaken van het Nieuwe Testament en die over het algemeen veel later geschreven zijn. Hoewel verscheidene theologen, romanschrijvers en filmmakers anders beweren, bevatten deze werken heel weinig historisch waardevolle informatie over het leven van Jezus. De geschriften zijn niet geschreven in of rond de tijd waarin de gebeurtenissen zich afspeelden. Ook zijn ze niet geschreven door ooggetuigen. Ze maken ons veel duidelijk over de opvattingen en gebruiken van bepaalde kleine christelijke sektes aan het einde van de tweede eeuw, maar over Jezus vertellen ze ons

niets nieuws. Het zou echter kunnen dat er, verborgen onder de latere toevoegingen, enkele fragmenten aanwezig zijn van wat Jezus oorspronkelijk leerde, en enkele verhalen en tradities die berusten op dingen die echt gebeurd zijn.

Dit zijn dus de hulpmiddelen waar we tijdens onze reis gebruik van maken: archeologie en fantasie, literatuur uit de oudheid en moderne parallellen. Dat zijn de gidsen die ons helpen de taferelen, geluiden en geuren uit de stad Jeruzalem te onderzoeken. Onderweg zullen we soldaten en sadduceeën, farizeeën en priesters, prostituees, rovers, verraders, helden, schurken en alles daar tussenin ontmoeten. We gaan kennismaken met de bedwelmende geur van parfum uit Nepal, maar ook met de stank van de riolering in de straten van Jeruzalem. We gaan vers brood breken en bittere wijn drinken. We zullen zien hoe er met palmtakken wordt gezwaaid om iemand toe te juichen en hoe er van die takken kronen worden gevlochten. We zullen ons verdiepen in de duistere wereld van de politiek van het keizerrijk en in het explosieve taalgebruik van de apocalyptische literatuur. We zullen zien wat er gebeurt wanneer het koninkrijk van God een noodlanding maakt in het Romeinse Rijk.

Maar vooral zullen we een bloedstollende reis maken door de laatste dagen van de meest bijzondere man die ooit heeft geleefd.

Ben je er klaar voor?

I.

Voorschokken

winter 32 – lente 33

‘We gaan naar Jeruzalem’

In de winter van het jaar 32 lijkt Jezus een besluit te hebben genomen. Hij had een jaar of twee doorgebracht met onderwijzen en spreken, verhalen vertellen en wonderen doen – wat hem een aanzienlijk aantal volgelingen had opgeleverd, maar ook veel vijanden. Het gewone volk, de armen, het uitschot, zij die hunkerden naar respect, waren dol op hem. Jezus was iemand die hen voedde, die leefde als één van hen, die hun vertelde dat God van ze hield. Overal waar hij kwam, verzamelden zich grote menigten. De leiders van het volk waren een stuk minder overtuigd. Jezus was voortdurend in conflict met de farizeeën, die grote invloed uitoefenden in de steden en dorpen van Galilea. Uit Jeruzalem kwamen schriftgeleerden om te onderzoeken wat hij allemaal deed (Marcus 3:22). En zelfs de heerser over de regio – Herodes Antipas, een zoon van Herodes de Grote – wilde hem doden (Lucas 13:31).

Dergelijke tegenstand was beheersbaar, want meestal bleef Jezus uit de buurt van de politieke brandhaarden en beperkte hij zich tot de landelijke streek van Galilea en de onbewoonde gebieden van Judea. Maar ergens in het jaar 32, of begin 33, kwam hij in beweging. Vergezeld door zijn volgelingen trok hij naar het zuiden, door Samaria en in de richting van Judea. In zijn gedachten en woorden ging het steeds vaker om één plek: Jeruzalem.

Hij was daar al eerder geweest. In de synoptische evangeliën wordt slechts één reis naar Jeruzalem gedetailleerd beschreven: de laatste

reis, die zou uitmonden in zijn berechting en dood.¹ Volgens Johannes bezoekt Jezus de stad echter nog vier keer.

In Johannes 2 gaat Jezus naar het pesachfeest en 'reinigt' hij de tempel. Ook heeft hij een nachtelijke ontmoeting met de farizeeër Nikodemus (Johannes 2:13-21). Het is lastig na te gaan of het hier om een op zichzelf staande gebeurtenis gaat of om het verhaal uit Marcus 11:15-19, dat in Johannes een andere plek krijgt. Marcus plaatst het voorval in de tempel in de laatste week, en dat lijkt logischer.

In Johannes 5 is Jezus in Jeruzalem op een niet bij name genoemd 'Joods feest'. Dat zou Pesach kunnen zijn, maar aangezien het onbenoemd blijft, was het waarschijnlijk één van de andere feesten.

In Johannes 7 gaat Jezus op reis om het Loofhuttenfeest (in het Hebreuws *Sukkot*) te vieren, een oogstfeest van een week dat in oktober wordt gehouden. Dit was één van de drie grootste pelgrimsfeesten van het jaar. Duizenden pelgrims kwamen dan naar Jeruzalem. Het feest omvatte verscheidene ceremonies, zoals het uitstorten van water en het ontsteken van de grote lichten van de tempel. Jezus gebruikt deze gelegenheden om zichzelf te omschrijven als het licht van de wereld (Johannes 8:12). Zijn aanwezigheid op het feest leidt tot onenigheid en onrust. Er wordt een poging gedaan Jezus te arresteren, maar de autoriteiten schrikken terug voor het gezag waarmee hij zijn onderwijs geeft. Bovendien neem Nikodemus het voor hem op, door te stellen dat Jezus op zijn minst de gelegenheid moet krijgen om gehoord te worden.²

Wanneer deze reizen ook hebben plaatsgevonden (of dat Johannes eenvoudigweg een gebeurtenis uit de laatste week van Jezus' leven een stuk naar voren heeft gehaald, net als bij de tempelreiniging), ze leidden bijna altijd tot hetzelfde: Jezus dreigt gestenigd of gearresteerd te worden, of allebei.

Dan bezoekt Jezus de stad nog een vierde keer, en wel in de winter van 32/33.

‘Toen Pontius Pilatus Judea bestuurde...’

De datering van de Langste Week hangt af van een aantal factoren. In grote lijnen is het wel duidelijk wanneer die week plaatsvond: we weten dat Jezus werd gekruisigd door Pontius Pilatus, die tussen 26 en 36 de prefect van Judea was. Op basis van het evangelie van Johannes, met al die bezoeken aan Jeruzalem voor verschillende jaarfeesten, kunnen we wat preciezer zijn en vaststellen dat Jezus een publieke be-

